

OSVRT NA PROCES REALIZACIJE TRGOVINE LJUDIMA

doc. dr Nenad Radović
Kriminalističko–policajska akademija, Beograd

prof. dr Nebojša Teofilović
Pravni fakultet Univerziteta u Novom Pazaru

Bojan Janković
MUPRS

Apstrakt: Trgovina ljudima sa sobom nosi značajne društvene rizike, često je oblik organizovanog kriminaliteta, njome se krše osnovna ljudska prava, značajan je uzrok korupcije, pranja novca, ilegalnog rada, izaziva demografsku destabilizaciju, migracione procese, jednom rečju predstavlja veliko društveno zlo. S obzirom na činjenicu da trgovina ljudima predstavlja veoma težak zločin protiv dobara zaštićenih međunarodnim pravom, svrsishodno je, između ostalog, ukazati na to da je u pitanju čitav proces, koji uglavnom započinje željom žrtve da napusti svoju zemlju, bez određenih predstava o tome šta je sve može očekivati na putu. U ovom radu, autori se osvrću na faze trgovine ljudima, fokusirajući se na kriminalitet organizovanih kriminalnih grupa i položaj žrtve. Govori se o oblicima regrutovanja žrtava, načinima transpostovanja, osnovnim geografskim rutama, kao i o načinima kontrole i eksploatacije žrtava.

Cljučne reči: trgovina ljudima, žrtva, faza porekla, faza tranzita, faza destinacije.

Uvod

Proces realizacije trgovine ljudima karakterističan je sa aspekta vršenja raznovrsnih krivičnih dela, kako od strane organizovane kriminalne grupe tako i od strane same žrtve. U zavisnosti od konkretne faze procesa, najčešće je reč o krivičnim delima iz domena opšteg kriminaliteta, mada su prisutne i inkriminacije iz oblasti privrede. Među njima se izdvajaju krivična dela prevare, falsifikovanja isprave, protivpravnog lišenja slobode, nedozvoljenog prelaska državne granice i krijumčarenja ljudi, različiti oblici krađa, posredovanja u vršenju prostitucije, prenošenja zarazne bolesti i infekcije HIV virusom, silovanja, teške telesne povrede, ubistva, razbojništva, ucene, iznude, pranja novca, poreske utaje, primanja i davanja mita itd. U praksi se susrećemo sa sledećim fazama procesa trgovine ljudima: **faza porekla** – regrutovanje žrtava; **faza tranzita** – karakteristične rute, prevozna sredstva i načini krijumčarenja lica; **faza destinacije** – kontrola i eksploatacija žrtava. Svaku od ovih faza karakteriše određeni broj krivičnih dela, čije otkrivanje i razjašnjavanje može biti otežano s obzirom na vreme i mesto njihovog izvršenja. Ukoliko je, na primer, delo izvršeno tokom faze tranzita, veoma je teško odrediti lice mesta i izvršiti istragu, čime je otežano i dokazivanje. Često se dešava da žrtva, koja se pojavljuje kao ključni svedok, ne želi da da iskaz pred nadležnim organima. Organizovane kriminalne grupe ili pojedinci koji su uključeni u ovaj "krimini biznis" svesni su da rizik koji nosi ova kriminalna delatnost nije toliko visok i upućeni su u slabosti saradnje između organa formalne socijalne kontrole na regionalnom i međunarodnom nivou.

Krivično delo trgovine ljudima predviđeno je Krivičnim zakonikom Republike Srbije, u glavi o krivičnim delima protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom (član 388), na sledeći način:

- (1) Ko silom ili pretnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, poverenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, sakriva ili drži drugo lice, a u cilju eksploatacije njegovog rada, prinudnog rada, vršenja krivičnih dela, prostitucije ili druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pomografske svrhe, uspostavljanja ropskog ili njemu sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili dela tela ili radi korišćenja u oružanim sukobima, kazniće se zatvorom od tri do dvanaest godina.
- (2) Za delo iz stava 1. ovog člana učinjeno prema maloletnom licu učinilac će se kazniti kaznom propisanom za to delo i kad nije upotrebio silu, pretnju ili neki drugi od navedenih načina izvršenja.
- (3) Ako je delo iz stava 1. ovog člana učinjeno prema maloletnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje pet godina godine.
- (4) Ako je usled dela iz st. 1. i 3. ovog člana nastupila teška telesna povreda nekog lica, učinilac će se kazniti zatvorom od pet do petnaest godina.
- (5) Ako je usled dela iz st. 1. i 3. ovog člana nastupila smrt jednog ili više lica, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.
- (6) Ko se bavi vršenjem krivičnog dela iz st. 1. do 3. ovog člana ili je delo izvršeno od strane grupe, kazniće se zatvorom najmanje pet godina.
- (7) Ako je delo iz st. 1. do 3. ovog člana izvršeno od strane organizovane kriminalne grupe, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.
- (8) Ko zna ili je mogao znati da je lice žrtva trgovine ljudima, pa iskoristi njen položaj ili drugome omogućiti iskorišćavanje njenog položaja radi eksploatacije predviđene stavom 1. ovog člana, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina.
- (9) Ako je delo iz stava 8. ovog člana učinjeno prema licu za koje je učinilac znao ili je mogao znati da je maloletno, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od jedne do osam godina.
- (10) Pristanak lica na eksploataciju ili na uspostavljanje ropskog ili njemu sličnog odnosa iz stava 1. ovog člana ne utiče na postojanje krivičnog dela iz st. 1, 2. i 6. ovog člana.

Krivično delo trgovine ljudima prvi put je uvedeno u naše nacionalno zakonodavstvo 2003. godine, članom 111b Krivičnog zakonika. Krivičnim zakonikom iz 2006. godine, u članu 388, ovo delo pretrpelo je izvesne promene. Postignuto je adekvatnije rešenje, što je podsticajno delovalo na kreiranje nacionalne politike suzbijanja trgovine ljudima. Pored krivičnog dela trgovine ljudima, iz člana 388. Krivičnog zakonika Republike Srbije, zakonodavac je predvideo još dva srodna dela: krivično delo trgovine maloletnicima radi usvojenja (član 389) i krivično delo zasnivanja ropskog odnosa i prevoz lica u ropskom odnosu (član 390).

Faza porekla

Faza porekla je deo podsistema u sistemu procesa trgovine ljudima. Trgovci ljudima pribegavaju planiranju i pripremnim radnjama, odnosno osmišljavaju najbolje načine regrutovanja žrtava. S obzirom na to da je trgovina ljudima veoma složena kriminalna delatnost, ona zahteva angažovanje značajnog broja pojedinaca sa podeljenim zadacima. To podrazumeva da organizovane kriminalne grupe imaju dobro razrađene mehanizme koji im olakšavaju posao.

Postoji više kategorija lica koja su posebno ranjiva u procesu regrutovanja; to su najčešće deca, duševno bolesna lica, izbeglice, nezaposlena lica, neregularni migrantni, prostitutke, beskućnici, lica iz ratom zahvaćenih područja, zatvorenici, azilanti, ratni zarobljenici i dr. Faktori koji čine osobu ranjivom na trgovinu ljudima su mnogobrojni – ekonomski, socijalni ili politički. Trgovina ljudima je usko vezana za želju

pojedinaca da migriraju i njihovim uvođenjem u oblik prisilnog rada, pod uslovima koji ih čine potpuno zavisnim od trgovaca i na načine kojima se krše njihova prava. Biznis trgovinom ljudima je lov na siromašne i slabe (Atlink, 1995). U trenutku u kojem je uočena potencijalna žrtva, na scenu stupaju pripadnici kriminalne organizacije zaduženi za poslove regrutovanja. Ukoliko su izvršili odgovarajuću procenu, oni preduzimaju adekvatne radnje regrutovanja u zavisnosti od više činilaca – vremena i mesta na kojem se žrtva nalazi. Postoji više oblika regrutovanja žrtava, a izdvajaju se sledeći: regrutovanje preko neformalnih mreža (porodica, prijatelji, poznanici); prevara obećanjima o legalnom poslu i ulasku u stranu zemlju; „lover boy“ metoda; otmica lica; razne agencije koje navodno nude posao¹, studije, ili ugovaraju brakove u inostranstvu (ICMPD, 2003); prodaja dece od strane njihovih porodica; krađa beba iz porodilišta; različiti vidovi oglasa² preko interneta – na primer, internet pričaoice (chat rooms) su veoma posećena virtuelna okupljališta mladih;³ pretnja licu; ucena lica; otmica lica.

Najveći broj regrutovanja vrši se na prevaran način, tj. žrtva biva dovedena u zabludu – lica koja ih vrbuju služe se pre svega neistinim pričama i nude im "ozbiljne i dobro plaćene poslove" u zemlji ili inostranstvu. Kada je reč o licima koja ih vrbuju, postoje dve moguće situacije; u prvoj se žrtva i trgovac poznaju, a u drugoj to nije slučaj. Ukoliko žrtva poznavaje trgovca, postoji veća verovatnoća da će biti regrutovana, s obzirom na to da već postoji određen stepen poverenja prema tom licu. To je upravo i glavno "oružje" trgovaca – oni na perfidan i podmukao način obezbeđuju regrutovanje žrtve. Ponekad se dešava da žrtva ima određeno saznanje o prirodi posla kojim će se baviti, ali nije svesna uslova u kojima će raditi. Procenjuje se da je jedna četvrtina regrutovanih žena unapred svesna da će raditi u „seks industriji“ u inostranstvu (ICMPD, 2003). Međutim, nijednoj od žena, koje dobrovoljno odu u inostranstvo da se bave prostitucijom, nije objašnjeno kakvi su uslovi rada, niti im je rečeno da će im putna isprava i druga dokumenta biti oduzeta, da će biti lišene slobode, da neće biti bezbedne, da treba da pružaju seksualne usluge bez zaštite.

Faza tranzita

Nakon regrutovanja potencijalnih žrtava, sledi faza transporta odnosno tranzita, kako bi se licu omogućilo da stigne u određenu zemlju. Ova faza trgovine ljudima je veoma delikatna, s obzirom na to da treba pronaći odgovarajući način za prebacivanje lica preko granice ukoliko je reč o regionalnoj ili međunarodnoj trgovini ljudima. Način transporta zavisi od kriterijuma zakonitosti, tj. pitanja da li se prelaz preko državne granice vrši uz pomoć falsifikovanih dokumenata ili uz važeću putnu ispravu.

Jedna od najvećih i najozbiljnijih barijera međunarodnoj trgovini ljudima je državna granica. Prelazak državne granice može biti legalan, ilegalan, ili kombinacija legalnog i ilegalnog prelazanja (Mijalković, 2006).

Legalni prelazak državne granice najčešće postoji u slučajevima u kojima je unapred dogovoren kontakt žrtve i njenog regrutera u inostranstvu, pri čemu ona sama dolazi na mesto kontakta. *Ilegalni* prelazak državne granice je onaj pri kome su povređeni propisi o prelasku državne granice, i to propisi zemlje iz koje se izlazi ili zemlje u koju se ulazi. Može se realizovati *na samom graničnom prelazu* (falsifikovanim putnim

¹ Česta je praksa da žrtve regrutuju turističke ili modne agencije, koje nude izazovne aranžmane mladim i atraktivnim devojkama u inostranstvu.

² Na internetu se mogu naći oglasi sledeće sadržine: "Želeo bih da upoznam ženu iz Azije radi romanse ili braka". "Lepe Ruskinje traže muškarca iz Engleske". "Naručite mladu putem email-a", itd.

³ Prva žrtva trgovine ljudima u Srbiji regrutovana putem interneta kontaktirala je nevladinu organizaciju *Astra* 2004. godine. Raspoloživi podaci govore da trgovci ljudima vrbuju žrtve i putem kablovske i satelitske televizije, elektronske pošte itd. (Ilić, 2006).

ispravama, skrivanjem lica u tajne prostore prevoznih sredstava, korupcijom, dovođenjem u zabludu ili prinudom prema pripadnicima službi za kontrolu prelaska državne granice i na druge načine) ili *van graničnog prelaza* (na kopnu, preko vodenih površina ili sredstvima vazdušnog saobraćaja). *Kombinovan* prelazak državne granice podrazumeva da se granice nekih tranzitnih zemalja prelaze legalno, a nekih ilegalno. Iskustva iz bezbednosne prakse u Srbiji pokazuju da žrtve iz zemalja bivšeg SSSR–a često u zemlju dospevaju legalno, gde se snabdevaju falsifikovanim pasošima Rumunije ili Bugarske (koje su inače na tzv. *beloj Šengen listi*), pomoću kojih ilegalno (*kvazilegalno*) ulaze u Italiju (Mijalković, 2006).

U transportu se koriste sva raspoloživa prevozna sredstva. Ilegalni prelasci državnih granica podrazumevaju visok nivo rizika otkrivanja, zbog čega je i način prelaza kompleksniji i predstavlja veću opasnost po bezbednost žrtve. O tome koliko transport može biti rizičan i opasan, govore brojni primeri iz prakse.⁴

U većini slučajeva, žrtve nisu nikad bile u inostranstvu, niti su upoznate sa jezikom, kulturom i zakonima zemlje u koju odlaze. Dešava se da žrtva želi da ode, na primer, u Austriju, a završi u Albaniji ili u Bosni. Da li će faza tranzita uključivati samo jednu, ili više zemalja, zavisi od geografskog položaja i modusa operandi trgovaca. Vremenski period koji žrtve provode u zemljama tranzita zavisi od više faktora. Nekada u zemlji ostanu samo onoliko vremena koliko je potrebno da pređu njenu teritoriju; u drugim slučajevima, provode duže vreme u tranzitu, na primer, dok čekaju nova dokumenta ili priliku da ih prokrijumčare preko sledeće granice. Može se desiti da zemlja tranzita postane zemlja destinacije, ako trgovci odluče da eksploatišu žrtvu dok se nalaze u zemlji tranzita (Holms, 2006). Način prebacivanja žrtava je različit u zavisnosti od samog terena kao i od niza drugih okolnosti. Ukoliko je reč o trgovini ljudima unutar zemlje, transport se može organizovati pešice, automobilom, autobusom ili nekim drugim oblikom prevoza. Međutim, ukoliko se radi o transnacionalnoj trgovini, žrtve se mogu ilegalno krijumčariti iz jedne zemlje u drugu i bez ikakvih ličnih dokumenata, tako što se skrivaju u tajne bunkere napravljene u određenim prevoznim sredstvima. Postoje slučajevi kada žrtve putuju zajedno s drugim žrtvama, ili kada se prebacuju sa neregulanim migrantima koji se krijumčare u drugu zemlju. Prilikom dolaska žrtava u zemlju destinacije one su često naterane da otplate troškove njihovog transporta. Plaćanje duga podrazumeva prisilan rad, koji uključuje prostituciju i vršenje krivičnih dela (Kajl i Koslovski, 2001).

U izveštaju koji se odnosi na procene u vezi sa trgovinom ljudima, Europol opisuje glavne identifikovane geografske rute koje se koriste do određinih zemalja Evropske unije, kao i osnovna sredstva prevoza. Glavne rute su:

1. baltička ruta – iz Rusije i baltičkih zemalja kopnom do obale, a onda pomoću trajekta do skandinavskih zemalja; takođe, ograničeno kopneno putovanje direktno u Finsku i severnu Švedsku;
2. severna ruta – istočna Evropa preko Poljske, Mađarske, Češke Republike do Nemačke a potom u Skandinaviju; ova ruta se isto tako koristi kao konačno odredište za migrante koji dolaze avionom sa Dalekog istoka, Afrike i Južne Amerike;
3. centralna ruta – iz evropskih centralnih država koristi se dobro izgrađena mreža puteva do Austrije i severne Italije;
4. južna balkanska ruta – iz kavkavskih država, Azije i jugoistočne Evrope preko Moldavije, Rumunije, Srbije i Crne Gore, ili Bugarske, Makedonije i Albanije, odnosno Italije i Grčke u zemlje Evropske unije;

⁴ Slučaj koji se desio tokom 2003. godine govori o pokušaju ilegalnog ulaska 26 žena, vrbovanih za prinudnu prostituciju, u Tajvan. Pre nego što je brod stigao u Tajvan, policija je zahtevala kontrolu plovila. Kako bi prikrilo nezakonitu aktivnost, kapetan broda je naredio da se sve žene skoče u more. Rezultat ovakvog postupka bila je smrt šest žena.

5. južna ruta – iz zapadne Afrike preko Alžira i Maroka, brodom preko Gibraltara u Portugaliju ili Španiju i
6. zapadna ruta – iz centralne i južne Amerike u Evropsku uniju preko Iberijskog poluostrva; ovaj put se koristi i kao finalni deo putovanja migranata koji avionima pristižu sa Dalekog Istoka, iz Afrike i Južne Amerike (Europol, 2001).

Iako tokom prelazaka granica aktivno saraduju s trgovcima, žrtve ne treba smatrati saučesnicima u ovoj vrsti kriminaliteta, budući da je ilegalni ulazak u zemlju direktna posledica njihovog položaja kao žrtava trgovine i sastavni deo zloupotrebe njihovog položaja i podređenosti trgovcima. U tom smislu, žrtve saraduju s trgovcem jer to smatraju nužnim kako bi ostvarile određene povlastice (Holms, 2006).

Rute trgovine uvek su odraz jednog postojećeg faktora – žrtve će se usmeravati tamo gde postoji potražnja za njihovim uslugama. Ovaj faktor deluje na tri nivoa. O unutamjem nivou govorimo ako se žrtve prebacuju iz siromašnih ruralnih područja, kako bi zadovoljile potražnju u velikim gradovima; o regionalnom, ukoliko se prebacuju preko granica unutar definisane globalne regije, kao što je zapadna Afrika ili jugoistočna Azija – u ovom slučaju, trgovina se odvija u okvirima jedne zemlje, ili na području više zemalja regije; o interkontinentalnom nivou je reč ukoliko su žrtve prevežene iz svoje regije na druge kontinente, kao na primer iz jugoistočne Azije u Australiju, ili iz Južne Amerike u Evropu. U većini slučajeva, posredi je kretanje iz manje razvijenih zemalja u bogatije zemlje, na primer sa Balkana u zemlje Evropske unije, ili iz srednje Azije u zemlje Bliskog istoka, odnosno iz srednje i južne Afrike u Južnoafričku Republiku. Putevi kretanja mogu odražavati i druge faktore, što je slučaj sa ubacivanjem žrtava u određene delove grada u manje bogatim zemljama, u kojima uporedo sa ekonomskim razvojem nastaje i tržište za žrtve trgovine ljudima; specifična ruta može se razviti i kao rezultat dolaska velikog broja međunarodnih mirovnih snaga ili privatnih preduzetnika, što je bio slučaj na Balkanu. Rute prebacivanja žrtava trgovine ljudima mogu odražavati i istorijske i jezičke faktore – srodnosti u jeziku omogućavaju trgovcima jednostavniju logistiku (na primer, žrtve iz Brazila s odredištem u zapadnoj Evropi često se prevoze do Portugalije), a nekadašnje kolonijalne veze mogu uticati na izdavanje viza, kao što je to slučaj između nekih afričkih zemalja i njihovih bivših zemalja kolonizatora u Evropi.

Faza destinacije

Nakon završetka transporta, žrtve stižu do očekivane destinacije, uverene da će dobiti priliku za bolje životne uslove i bolje plaćene poslove. Međutim, na scenu stupaju organizovane kriminalne grupe⁵ koje usmeravaju aktivnosti žrtve. U mnogim situacijama, žrtve i ne pomišljaju da mogu biti prodate drugim licima, niti da se prema njima može iskazati toliki stepen nasilja. Postoje tri osnovna načina za ulazak u zemlju krajnjeg odredišta: prikriveni, kada se žrtve krijumčare u vozilima, kontejnerima, vozovima, trajektima ili pešice; otvoreni, prezentiranjem ukradenih ili falsifikovanih dokumenata; otvoreni, pokazivanjem validnih dokumenata koji omogućavaju ulazak u zemlju – poslovne, turističke ili studentske vize (ICMPD, 2003).

Nakon ulaska u zemlju, žrtvama se najčešće oduzimaju putne isprave, koje nekad mogu biti pravno važeće, a nekad falsifikovane. Veoma često, kriminalne grupe premeštaju žrtve iz jednog mesta u

⁵ Organizovane kriminalne grupe koje se bave trgovinom ženama iz jugoistočne Evrope vode poreklo iz različitih regiona. Tu pre svega mislimo na albanske kriminalne grupe, balkanske, istočnoevropske i zapadnoevropske kriminalne organizacije. Uključene su i turske, bugarske, ukrajinske i ruske kriminalne grupe. Međutim, albanske kriminalne organizacije su najdominantnije kada je u pitanju trgovina ženama iz jugoistočne Evrope. Procenjeno je da one kontrolišu više od 60% trgovine ženama na Balkanu, i da koriste iste rute kao i za krijumčarenje opojnih droga.

drugo, ili čak u drugu zemlju, kako bi ih dezorijentisali, onemogućili im da međusobno komuniciraju i razvijaju prijateljstva, odnosno, kako bi sprečili otkrivanje od strane pravosudnih organa.

Organizovane kriminalne grupe imaju za cilj da uspostave apsolutnu kontrolu nad žrtvom; smatraju da je ona njihovo potpuno vlasništvo, postupajući prema njoj kao prema nekoj vrsti robe. S tim u vezi, oni koriste različite modalitete kako bi je držali u pokornosti, tj. u podređenom položaju. Cilj je da žrtva ima strah i bojazan od lica u čijoj se zavisnosti nalazi. Ovakav odnos sličan je odnosu prodavca i robe; prodavac sa svojom robom može raditi šta god poželi – prodati je, baciti, ne upotrebiti. Međutim, najbitnije je da ta roba donosi određenu finansijsku korist. Lica koja se bave eksploatacijom žrtava u stanju su da primene različite oblike prinude kako bi ostvarili željeni cilj. Kontrola nad žrtvama trgovine ljudima najčešće se vrši na neki od sledećih načina: **dužnički odnos** se pojavljuje kao jedan od osnovnih mehanizama kontrole, jer se od žrtve traži da vrati uvećane troškove, navodno nastale zbog njenog dovođenja u određenu zemlju; **oduzimanje putnih isprava** podrazumeva oduzimanje identifikacionih dokumenata žrtava od strane trgovaca i to obično odmah nakon dolaska na konačno odredište – to lišava žrtve njihovog službenog identiteta, potvrđuje njihov ilegalni ulaz i onemogućuje im da traže pomoć ili da pobegnu u drugu zemlju; **govorna i socijalna izolacija** podrazumeva držanje žrtve u uslovima u kojima se ona namerno sprečava da komunicira na maternem jeziku ili da ima bilo kakav oblik socijalnog kontakta sa osobama sličnog porekla; **upotreba nasilja i straha**⁶ su veoma uspešna sredstva kontrole. Žrtve bivaju tučene i silovane, a u slučajevima seksualnog iskorišćavanja, javlja se sramota kao drugi značajan mehanizam kontrole. Često se silovanje žrtve snima, što se kasnije koristi za njeno ucenjivanje i obezbeđivanje poslušnosti; **pretnja osvetom žrtvinoj porodici**⁷ pojavljuje se kao jedan od najuspešnijih oblika kontrole nad žrtvama; **ograničavanje kretanja i nedavanje vode i hrane; korišćenje različitih vrsta psihoaktivnih supstanci** (Kovčo, 2005).

Kada se navedni kontrolni mehanizmi razmatraju zajedno, rezultat je stanje stvarnog i psihološkog zarobljavanja i torture. Važno je videti situaciju očima žrtve⁸: sama je u stranoj zemlji; izolovana od kontakta sa ostalim sunarodnicima; ne može komunicirati na svom jeziku; uskraćeno joj je posedovanje ličnih i putnih dokumenata; onemogućen kontakt s porodicom; dezorijentisana je stalnim premeštanjem; predmet je ponavljanih fizičkih i seksualnih zlostavljanja; onemogućen joj je pristup policijskoj pomoći; zahteva se od nje da radi u fizički opasnim i nezaštićenim uslovima pružanja seksualnih usluga; živi pod režimom pretnji ili nasilja koje se sprovode prema njoj ili njenoj porodici (Škulić, 2002). Najteže forme nasilja žene obično

⁶ Kod žrtava iz nekih kultura, uspešna je specifična psihološka prisila. Na primer, rituali slični vuduu mogu nametnuti jak strah žrtvama iz zapadne Afrike; ovo se koristi kao sredstvo za zadobijanje njihove poslušnosti. Drugi primer je dodatni sram koji oseća žrtva muslimanske veroispovesti, kada se otkrije da se bavi prinudnom prostitucijom, jer se time povećavaju rizici nasilja nad njom od strane vlastite porodice.

⁷ Veronika je nekoliko godina bila „prostitutka“ u Parizu, kada je njen „podvođač“ kidnapovao njeno četvoro dece i zapretio da će ih ubiti ako ne pođe sa njim za Dakar, pod uslovima koje je postavio. Iz straha za sigurnost svoje dece, ona je pošla. Tako je bila stavljena u ropstvo i živela je u jednom bordelu dve godine. Nije imala nikakvih mogućnosti da pobeogne. Kad god su uplovljavali brodovi, ona je morala da ima seksualni odnos čak sa 100 muškaraca dnevno. Posle dve godine brutalnih tuča i stravičnih maltretiranja, Veronika se ozbiljno razbolela i morala je da bude odvedena u bolnicu na lečenje. Ispričala je doktoru celu priču, a on je pozvao policiju koja ju je vratila u Francusku. Tamo je našla utočište u jednom skloništu. Kasnije je svedočila protiv „makroa“ koji je proglašen krivim i osuđen na kaznu zatvora, a deca su joj vraćena. Nav. prema: (Konstantinović-Vilić, Petrušić i Žunić, 2002).

⁸ Savremene viktinološke koncepcije se, između ostalog posebno zalažu za potrebu poboljšanja položaja žrtve, odnosno oštećenog u krivičnom postupku. Tako na primer, kada je oštećeni istovremeno i žrtva krivičnog dela, njegova „hemotivisanost“ za vođenjem postupka je često plod postojanja straha od sekundarne viktimizacije tokom same procedure, tako da u takvim slučajevima oštećeni (žrtva) procenjuje da je za njega manji gubitak nezadovoljenje zahteva pravičnosti, u odnosu na zlo (pre svega emotivno odnosno psihičko) koje bi doživeo u samom postupku. Nav. prema: (Škulić, 2002).

doživljavaju u ranim fazama trgovine, što je u vezi sa njihovim pruženim ili očekivanim otporom, bekstvom ili traženjem pomoći. "Prvi put kada devojka pokaže bilo kakvo neslaganje ili protest, njen „gazda“ je brutalno kažnjava kako bi je disciplinovao. Tom taktikom, on je trenira da radi sve više i više za sve manje i manje novca (Bjerkan, 2005).

U jednom slučaju, povodom koga je sproveden krivični postupak u manjem gradu u Srbiji, policija je zaustavila vozilo u kojem su se nalazili „podvođači“ i žrtva; „žena–podvođačica“ je prislonila nož uz stomak žrtve preteći da će je ubosti ukoliko bude tražila pomoć od policije.

U drugom slučaju, žrtva je ispričala da je najteže nasilje doživela na samom početku trgovine ljudima. Nasilje je počelo u Srbiji, u gradu u kojem je živela. Zlostavljena je fizički i seksualno i prisiljavana da uzima alkohol i drogu. Nakon što je došla u Italiju, ostavljena je sama u stanu, gde je sve vreme prolazila kroz traumatična iskustva. Silovana je, opljačkana i tučena u cilju zaplašivanja.

Tatjana, Moldavka trafikovana u Srbiju, iskusila je veoma brutalno seksualno nasilje na samom početku svog boravka u Srbiji. Ona je skočila sa drugog sprata zgrade u kojoj je dvadeset dana bila zatočena i silovana od strane dvojice muškaraca koji su je čuvali.

U ranim fazama trgovine ljudima, izolacija i nasilje su uobičajeni načini pripreme žrtve za rad u prinudnoj prostituciji. Cilj ove pripreme je da se žrtva psihički slomi, da se oseća bezvrednom, bespomoćnom, posramljenom i stigmatizovanom, i samim tim nemoćnom da odbije da radi u prostituciji. Seksualno nasilje je naročito efikasno u izazivanju osećanja kod žrtve da nema ni jednu alternativu osim da se bavi prinudnom prostitucijom. To znači da, nakon izlaganja najsurovijem nasilju, prostitucija u inostranstvu za žrtvu predstavlja nešto manje strašno u poređenju sa onim što joj se desilo tokom pripreme u njenoj sopstvenoj zemlji [Šasanj i Delošaj (Chassagne & Gjeloshaj), 2002]. Tipično je da, kako bi sprečili bekstvo žena, trgovci koriste strategije prinude, uključujući seksualno zlostavljanje, torturu, i pretnje da će upotrebiti nasilje prema žrtvama ili njihovim porodicama. Žene slušaju tragične priče o drugim ženama, što čini da pretnje zvuče veoma realno, tako da kontrola postaje efikasna. Često premeštanje žrtava takođe je način koji trgovci koriste kako bi ih držali izolovanim od okruženja. Konstantno premeštanje žrtava onemogućava ih da izgrade bliske odnose sa klijentima i poverenje u društvene službe i vlast. To ih čini konstantno nesigurnima, u nepredvidivom i nesigurnom okruženju (Bjerkan, 2005). Iako se najveći broj studija i istraživanja fokusira na trgovinu ljudima u svrhe seksualne eksploatacije, postoji dosta argumenata koji govore da ostali oblici iskorišćavanja žrtava nisu ni malo bezazleni. Pored seksualne eksploatacije, susrećemo se sa sledećim vidovima eksploatacije žrtava trgovine ljudima: prodaja žrtve drugom licu; radna eksploatacija; ilegalno usvojenje dece; prinudno sklapanje brakova; trgovina ljudskim organima ili delovima tela; prinudno učešće u oružanim sukobima; prinuda na vršenje određenih kriminalnih radnji i ostali, nespecifični oblici eksploatacije (Mijalković, 2005). Najkarakterističniji oblici eksploatacije žrtava trgovine ljudima putem prisilnog rada su: rad na poljoprivrednim dobrima; rad na ribarskim brodovima; rad u fabrikama; rad u rudnicima; rad u ugostiteljstvu; prosjačenje po ulicama; korišćenje dece u oružanim sukobima itd.

Postojanje organizovanih kriminalnih grupa za regrutovanje, transport i eksploataciju dokumentovano je u sudskim spisima i određenim studijama u različitim delovima sveta. Na osnovu baze podataka službe Ujedinjenih nacija za narkotike i kriminal, može se zaključiti da 127 država u svetu predstavljaju zemlje porekla, 98 država su tranzitne zemlje, a 137 država su zemlje destinacije. Najpristupnije vrste eksploatacije su seksualna i radna, međutim prisutne su i razlike između pojedinih regiona. Tako, npr., u centralnoj, jugoistočnoj i zapadnoj Evropi i Latinskoj Americi, veoma je rasprostranjena seksualna eksploatacija, dok je u Africi, Aziji i severnoj Americi izražena radna eksploatacija. Najveći broj organizovanih kriminalnih grupa vodi poreklo iz Azije i centralne i jugoistočne Evrope.

Prema mišljenju određenih stručnjaka, postoji još jedna faza u okviru procesa trgovine ljudima a to je **faza eliminacije žrtava trgovine ljudima**. Mijalković postavlja pitanje o sudbini lica koja se više ne mogu uspešno eksploatisati. Takve žrtve se eliminišu, tj. uklanjaju iz položaja u kojem su se dotle nalazile. Stoga se, pod eliminacijom žrtava podrazumeva prestanak svojstva žrtve trgovine ljudima i njene eksploatacije. Oblici eliminacije žrtava trgovine ljudima mogu biti: bekstvo lica, otkup lica, puštanje na slobodu, prijavljivanje žrtve subjektima bezbednosti, oslobađanje od strane subjekta bezbednosti, prirodna smrt žrtve, samoubistvo i ubistvo žrtve.⁹

Zaključak

Trgovina ljudima je nesumnjivo jedan od najtežih oblika organizovanog kriminaliteta, pri čemu su organizovane kriminalne grupe veoma fleksibilne i promenljive, što ukazuje na činjenicu da priroda njihovog posla ne podrazumeva samo vršenje jedne kriminalne delatnosti, već širok spektar različitih krivičnih dela. Pojedina lica mogu veoma lako postati žrtve trgovine ljudima i veoma su ranjiva u procesu regrutovanja, a to su najčešće deca, neregularni migrantni, prostitutke, nezaposlena lica, duševno bolesna lica, beskućnici, izbeglice i lica iz ratom zahvaćenih područja, zatvorenici, azilanti, ratni zarobljenici itd. Ukoliko je reč o međunarodnoj trgovini ljudima, faza transporta može biti opasna po trgovce, s obzirom na to da treba pronaći odgovarajući način za prebacivanje lica preko granice. Transport žrtava preko granice je različit u zavisnosti od terena, kao i niza drugih okolnosti i može se organizovati pešice, automobilom, autobusom ili nekim drugim oblikom prevoza. Uočava se da je fizičko nasilje prisutno tokom celog procesa realizacije trgovine ljudima a posebno izraženo tokom eksploatacije žrtava. Osnovni cilj organizovanih kriminalnih grupa jeste da uspostave apsolutnu kontrolu nad žrtvom, kako bi dugoročno mogli da je eksploatišu, najčešće zarad sticanja protivpravne imovinske koristi. S obzirom na složenost i delikatnost procesa trgovine ljudima, nužno je ostvarivanje saradnje između državnih institucija i nevladinih organizacija u okviru nacionalnih granica, kao i uspostavljanje bliskih veza na regionalnom i međunarodnom nivou, što bi doprinelo razvoju neophodnih mehanizama u suprotstavljanju trgovini ljudima. Takvi oblici saradnje podrazumevali bi: potpisivanje i sprovođenje odgovarajućih pravnih instrumenata za zajedničko priznavanje dokaza i zajedničke istrage u saradnji tužilaštva, policije i sudstva iz drugih zemalja, uključujući saradnju sa Interpolom, Europolom, SECI centrom, i drugim organizacijama; poboljšanje sistema razmene podataka sa drugim zemljama; ubrzanje postupka pravne pomoći itd.

Literatura

1. Atlink, S., „Trading Women into Sex and Slavery“, *Scarlet Press*, London, 1995.
2. Bjerkan, L. i dr., *Samo moj život*, Beograd, 2005.
3. Šasanj, F. i Delošaj, K. (Chassagne, F. & Gjeloshaj, K.), „Nasilje i eksploatacija mladih žena: mobilnost i jačanje albanske mreže prostitucije“, *Temida*, Beograd, 2002.
4. Europol. Crime Assessment – *Trafficking in Human Beings into the European Union*, 2001.
5. Holms, P., *Trafficking in persons for the Western Balkan Region*, 2006.
6. ICMPPD (International Centre for Migration Policy Development), *Priručnik za obuku policije u suzbijanju trgovine ljudima u Jugoistočnoj Evropi*, Beograd, 2003.
7. Ilić, N., *Trgovina ljudima (decom), pogled kroz internet prozor*, 2006.

⁹ Mijalković, S., op.cit., str. 239-240.

8. Konstantinović-Vilić, S., Petrušić, N., Žunić, N. *Sex Trafficking – putevi seksualne eksploatacije žena*, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, 2002.
9. Kajl, D. i Koslovski, D. (Kyle, D. & Koslowski, R.), *Global Human Smuggling: comparative perspectives*, London, 2001.
10. Kovčo, I. „Trgovina ljudima, kriminološki i krivičnopravni aspekt“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, br.10, Zagreb, 2005.
11. Mijalković, S., *Trgovina ljudima*, BeoSing, Beograd, 2005.
12. Mijalković, S., „Trgovina ljudima kao oblik organizovanog kriminala – osnovna fenomenološka obeležja“, *Nauka-bezbednost-policija*, br.1/06. Policijska akademija, Beograd, 2006.
13. Škulić, M., „Krivičnoprocesne mogućnosti zaštite žrtava krivičnih dela povezanih sa trgovinom ljudskim bićima“. *Temida*, Beograd, 2002.

Summary

Problem of trafficking in human beings is very actual and we can consider it from different angles. It presents form of organized crime, it could be cause of corruption, laundering money, illegal work, induce migration process, it presents a huge social amiss. Regarding the fact, trafficking in human beings presents very dangerous crime against humanity. Also it is good to say that is process which starts with wish of victim to leave own country without any knowledge what she or he could expect on that way. In this article authors write about phases of trafficking in human beings, they focus on crime of organized criminal groups and status of victim. It has written about forms of recruitment, ways of transporting, basic geographical routes, and also about ways of control and exploitation victims.

Key words: trafficking in human beings, victim, phase of origin, phase of transporting, phase of destination.